

ÍNDIX

Pròleg.....	9
Introducció	13
Els centres d'aficionats a Barcelona	19
FESTA.....	37
El Club María Guerrero: els anys quaranta i cinquanta.....	41
El teatre d'aficionats com a aprenentatge.....	95
Els grups independents.....	99
Els anys seixanta.....	103
El final.....	109
A manera d'epíleg.....	111
Annexos.....	117
Annex 1	119
Annex 2	125

PRÒLEG

De sobte, un matí, una senyora em reclama. És a dir, demana per mi. Duu un sobre a la mà. Me'l dóna. Hi apareixen unes fotografies. Es tracta d'escenes de teatre en blanc i negre. De rostres vagament reconeguts i, entre ells, el meu. Una inesperada marxa enrere —els anys cinquanta— m'envaeix. La portadora d'aquest sobre, Maria Josep Conde, és filla de la jove actriu que reconec en una de les fotos. Em diu que vol escriure un llibre sobre el teatre d'aficionats a Barcelona. Més exactament, la història d'un club, el Maríá Guerrero. El dels seus records d'infància entre bambolines i escenografies de paper. Ens acomiadem.

Poc temps després, la Maria Josep Conde em truca. Em vol veure. Em confirma la intenció d'escriure sobre el club. D'iniciar la recerca d'un "paradís perdut". I fer-ho des d'un avui del segle XXI. Des d'un ara i aquí que, tal vegada, ignora el que aquell teatre i altres com aquell varen significar. Sobretot, crec, per il·luminar una petita història. Una història, tanmateix, no pas insignificant. La d'un moviment teatral d'aficionats en una societat i una Barcelona extraviada. Una època que va des de la preguerra civil, de finals de la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República, fins a una postguerra, l'ombra de la qual s'allarga fins al 1973.

L'encoratjo. I vet aquí el resultat. Un llibre. Aquest que teniu entre les mans. Amb un pròleg escrit per un actor, aleshores "galant jove" de la companyia. És a dir, jo. Un llibre que esdevé un acte d'amor, no pas de melangia. Una escriptura apassionada, la de Maria Josep Conde, i una lectura apassionant, la meva. Imprescindible, crec, per a conèixer la tramoia, el rerefons de tot un moviment; de barri, de parròquia, de la dreta i l'esquerra de l'Eixample. La història d'un compromís col·lectiu, participatiu, lúdic i artístic. Una de les moltes expressions de la cultura popular.

La història d'una Barcelona de terrats i de mercats, de veïnatge que s'odia i que s'estima a l'entorn d'una foguera de Sant Joan, i que, per Corpus, descabdella serpentina i encatifa carrers amb la flor de la ginesta. Una Barcelona de carrer. De missa de dotze. De Barri Xino. De Liceu i d'havaneres vora el mar, a la Barceloneta. Una Barcelona burgesa, proletària i alhora menestral. La Barcelona, per exemple, de Joan Brossa. La de les festes amagades de Carnestoltes i de la lluna plena. Del Rei de la Màgia i del Molino. I també, la Barcelona de Jean Genet i La Criolla.

Una Barcelona de cinemes de barri amb dues pel·lícules, "Imágenes" i "No-Do", on, a l'aixopluc de milers d'ulls i batecs emocionats, es poden veure els tecnicolors i les nueses de l'Ester Williams a Escuela de Sirenas i els blancs i negres sensuals de Rita Hayworth a Gilda. Una Barcelona pretelevísiva, preweekend, premòbil i preinternet. Era, aquesta, la Barcelona dels Congressos Eucarístics, de les vagues de tramvies, de les postals de la Rambla amb segells de cinc cèntims. Tot un entorn d'estímuls, desordenats o no, ben o mal viscuts, en el qual uns aficionats al teatre de l'escena i de la vida, gent madura o no tant, jove o molt jove, habiten els miralls embruixats dels escenaris, fent d'actor, d'actriu, de comediant, de comedianta. Que juguen, és a dir, que actuen, que interpreten, que sedueixen des de personatges que vesteixen a la moda del segle XVIII o del Romanticisme. Que ocupen l'espai i el temps d'un jardí, l'interior d'una masia o la cambra d'un palau pintat a la moda rural modernista o déco.

En el llibre revivim, per tant, una Barcelona irrepètible, pitjor o millor, no ho sé. Diferent. Això sí. Molt. L'escriptora, Maria Josep Conde, de ploma viva i segura, ens desvetlla un teixit que, més enllà dels velluts dels telons i les butaques de teatre, configura un model de societat, la barcelonina, la de Gràcia, Sants, Sant Andreu, Horta... i, en el cas del Club María Guerrero, d'una dreta de l'Eixample que, tot baixant del Golden Club, del Tennis La Salut, s'instal·la a pocs metres del convent de la Concepció i del Passeig de Gràcia. I que a mi, que en aquells temps era un jonet de la Ribera, de Santa Maria del Mar i dels mercats del Born i Santa Caterina, em queia una mica lluny.

Maria Josep Conde Berdós ens indueix a transitar i traficar amb i per la memòria. Una teranyina fràgil, trencadissa. Un paisatge mental tal vegada esquerdat pel pas del temps.

Tanmateix, Maria Josep escriu des d'un ara i aquí rigorós, indispensable per enllaçar culturalment contemporaneïtat i tradició. Per a confirmar-nos que venim d'un lloc. I que aquelles societats, aquells teatres "amateurs" o d'aficionats, procedents dels ateneus obrers o dels cercles burgesos, des de la cohesió d'uns socis fidels, d'una companyia actoral i d'un repertori d'activitats característiques, configurarien els precedents d'un avui, distint en la forma i distant en el temps, però, tanmateix, insisteixo, hereu dels valors de la nostra cultura popular.

Gràcies, Maria Josep.

Hermann BONNIN

Maig de 2012

INTRODUCCIÓ

El 4 de febrer del 2000 moria a Barcelona Joan Capri, sens dubte l'actor més emblemàtic i popular del teatre català de la segona meitat del segle xx. Com era d'esperar, la notícia de la seva mort va omplir una gran quantitat de pàgines als diaris i va ocasionar comentaris de tota mena referents a la seva vida i a la seva activitat professional. En un d'aquests comentaris, firmat per l'aleshores crític del diari Avui Marcos Ordóñez, hi havia unes línies que em van cridar especialment l'atenció. Deien el següent: "Com tants grans actors de la nostra escena, Capri va començar en el teatre d'aficionats, al final dels anys quaranta. En una de les formacions amateurs més reputades de la Barcelona de l'època, la María Guerrero."¹ El que em va sorprendre no era pas la notícia, que jo ja coneixia, sinó la forma de donar-la, el to de respecte amb què es feia referència al teatre d'aficionats i, sobretot, el fet que s'anomenés de manera tan elogiosa una entitat, el Club María Guerrero, a la qual vaig dedicar moltes hores durant els meus anys d'infància i de joventut.

La idea d'escriure aquest llibre va néixer aleshores. Vaig començar a sentir la necessitat d'explicar el teatre d'aficionats que jo he conegut i he viscut tan de prop: explicar què era, com funcionava, quines obres s'hi feien, la relació que mantenien els grups d'aficionats entre ells i també amb el teatre professional, la seva força de cohesió amb els barris i la seva gent... i, sobretot, les persones que hi vaig conèixer i els moments que hi vaig passar. Perquè, a l'època que jo el vaig viure, el teatre d'aficionats era un fenomen que tenia una presència extraordinària en la societat catalana i, concretament, a Barcelona, on les representacions teatrals d'afici-

1. Marcos ORDÓÑEZ, "Un còmic sense edat", Avui, 5-2-2000, p. 45.

onats eren habituals a tots els districtes de la ciutat. Es fa difícil saber exactament la quantitat de grups que funcionaven, ja que les dades són força contradictòries, però, pel que fa al conjunt de Catalunya, sembla que als anys cinquanta n'hi havia ni més ni menys que uns tres mil que hi actuaven de forma regular o intermitent.²

No obstant aquestes xifres, realment sorprenents, del teatre d'aficionats se n'ha dit ben poca cosa. És veritat que es parla dels aficionats en la majoria d'escrits que s'han publicat sobre el teatre a Catalunya, però es tracta gairebé sempre de referències molt breus, sovint incloses amb l'única intenció d'arrodonir el panorama teatral d'un determinat moment. A més, i tret d'algunes excepcions,³ són sempre referències de caràcter general, i no s'hi diferencien mai ni agrupacions ni persones concretes.

En resum, en la investigació teatral els aficionats es toquen sempre de rebot, i mai ningú no s'ha dedicat a estudiar a fons el fenomen per si mateix. I això que moltes vegades, si els llegim amb deteniment, ens adonem que alguns d'aquests breus escrits insinuen qüestions ben interessants. Vegem-ne unes quantes: per exemple, el director i crític teatral Frederic Roda opina que "dintre del conjunt d'Espanya aquesta proliferació de teatre amateur és absolutament excepcional i formava part d'una característica diferencial de la cultura a Catalunya [...]", i afegeix: "potser convindria considerar si aquest dens substrat amateur no és el que explica la gran força de l'actual teatre independent i professional a Catalunya, reconegut arreu i ben especialment a tota la resta d'Espanya".⁴ Altres autors reconeixen que, gràcies als aficionats, el teatre va poder arribar a tots els indrets de Catalunya i que les obres d'èxit assolien centenars i a vegades milers de representacions.⁵ Un aspecte que també es destaca sovint és el paper del teatre d'aficionats com a font de vocacions i com a proveïdor d'intèrprets al teatre professional, aspecte que, al meu parer, va ser molt més important de com normalment es pensa, perquè si examinem una

2. Xavier FÀBREGAS, *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Millà, 1978, p. 272.

3. E. GALLÈN, *El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim franquista (1939-1954)*. Monografies de Teatre, 19. Publicacions de l'Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, 1994, p. 154-158.

4. Frederic RODA, "Teatre, idioma i societat". *Teatre a Catalunya*. Commemoració del centenari de la naixença de Josep Maria de Sagarra (1894-1961), Barcelona: Fundació Jaume I, 1994, p. 8 i 9.

5. Xavier FÀBREGAS, "El teatre edificat dels anys 50". *Serra d'Or* (març 1976), p. 53.

mica el panorama dels darrers cinquanta anys, veurem que una gran part dels professionals del teatre formats a Catalunya que han treballat i que treballen actualment (actors, directors, autors) han passat, en els moments inicials de la seva carrera, per algun d'aquells esforçats grups, o hi han estat, poc o molt, relacionats.

Estic segura que una anàlisi a fons del teatre d'aficionats ens proporcionaria dades molt interessants sobre la seva significació i la seva transcendència. Això requeriria, evidentment, el treball d'un especialista en teatre, treball que fins ara ningú no s'ha interessat a fer. Per això vaig decidir-me a escriure aquest llibre. Perquè penso que explicant el teatre d'aficionats que jo vaig conèixer, a més de fer un exercici de nostàlgia que em ve molt de gust, puc proporcionar un testimoni útil i ajudar una mica si mai algú es disposa a afrontar un treball de més envergadura.

I també, de passada, per contribuir amb aquesta modesta aportació a conèixer una mica millor el caràcter i la gent del nostre país, deixant constància d'una Barcelona i d'una manera de viure que avui ja han desaparegut definitivament.

La intenció d'aquest llibre és parlar, sobretot, del que enteníem tradicionalment per teatre d'aficionats en una determinada època, fa cinquanta o seixanta anys; és a dir, el teatre que feien aquelles persones que, per plaer i de forma totalment desinteressada (sovint, fins i tot posant-hi diners de la pròpia butxaca), dedicaven el seu temps lliure a preparar les obres, tenint com a objectiu primordial, per damunt de qualsevol altre, "fer teatre"⁶ i amb l'única finalitat de representar-les davant d'un públic fidel, generalment en una sola funció setmanal o quinzenal.⁷ Com que es fonamentarà en gran part en records i experiències personals, el meu model serà principalment el Club María Guerrero, les seves activitats i la seva evolució al llarg de més de quaranta anys d'existència; però també parlaré d'altres grups d'aficionats que actuaven a Barcelona a la mateixa època, especialment d'aquells amb qui el María Guerrero va tenir sempre més relació i més afinitat. A més, per poder oferir un panorama una mica coherent hauré de referir-me sovint al món

6. Frederic RODA, "Teatre, idioma...", p. 9.

7. És evident que avui dia es continua fent teatre d'aficionats i que moltes de les entitats que s'esmenten en aquest llibre encara existeixen i funcionen. Però el que aquí es pretén és reflectir l'esperit d'aquella època, que ara, per diverses circumstàncies, ha canviat del tot.

del teatre comercial d'aquell temps i també als grups anomenats "de cambra", "experimentals" o, més tard, "independents", que, ja des dels anys quaranta i procedents alguns d'ells dels centres d'aficionats, van començar a actuar paral·lelament, tot i que amb uns plantejaments i uns objectius molt diferents.⁸

Pel que fa referència al Club María Guerrero, la llarga i intensa relació que hi va mantenir la meua família a partir de l'any 1939 m'ha permès disposar d'una documentació molt completa que abasta gairebé tota la trajectòria del Club. Malauradament, però, no he aconseguit cap document dels anys fundacionals, corresponents a l'etapa anterior a la Guerra Civil Espanyola, perquè les persones que van crear el Club, lògicament, ja no hi són, i han estat en va totes les recerques encaminades a trobar res d'aquella primera època. Però, si bé no he disposat d'evidències gràfiques, en canvi sí que he pogut comptar amb un recurs inestimable: la memòria del senyor Lluís Panadès de la Cortina, fill de Lluís Panadès i Segarra que fou un dels fundadors del Club i destacat director escènic. Amb els seus records d'infantesa, que va tenir l'amabilitat d'entregar-me per escrit, ha estat possible refer força bé els principals aspectes d'aquell primer període; a més, com que ell mateix va col·laborar com a actor amb l'entitat durant una pila d'anys, m'ha proporcionat informació valuosa en molts altres aspectes. Vull manifestar-li, doncs, aquí, per endavant, el meu agraïment més sincer per l'interès que ha mostrat i per les moltes hores que m'ha dedicat en una colla de converses que, a més de resultar ben profitoses, ens han fet reviure bones èpoques passades.

La meua gratitud també a Teresa Miquel, Mercè Guiamet, Josefina Lacarta, Maria Rosa Cantallops, Josefina Guirau, Josep Matheu, Maria Lluïsa Abram i Beatriz Becerra, amics i companys del Club María Guerrero, que han posat a la meua disposició programes, fotografies i dades de gran utilitat per omplir alguns buits.

Vull donar les gràcies, així mateix, a totes les persones que m'han facilitat l'accés als arxius d'altres entitats i també a totes les que m'han donat informació i documentació sobre diferents aspectes del treball: Sergi Carreras, Maria Àngels Velasco, Núria Viltró i Margarita Huertos, del Centre Moral i Instructiu de Gràcia;

8. Jordi Coca, L'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Intent de Teatre Nacional (1955-1963). Monografies de Teatre, 9. Publicacions de l'Institut del Teatre. Barcelona: Edicions 62, 1978, p. 15.

Ricard Coll, de l'Orfeó Gracienc; Jordi Casassas, Oriol Hosta, Sara Nadal, Miriam Rodríguez i Maria Dolors Moreno, dels Lluïsos de Gràcia; Carles Morató i Xavier Oliver, del Centre Moral i Cultural del Poble Nou; Núria Serra, Jordi Ferreté i Raimon Gandia, del Foment Hortenc; Núria Font, Josep Magrans Guillemí i Josep Magrans Breu, dels Lluïsos d'Horta; Teresa Nicolau, de l'Agrupació Artística Delfos; Llorenç Codern i Carme Miralles, del Centre Parroquial de Sant Vicenç de Sarrià; Jaume Castanyer i Francesc Calçada, del Centre Catòlic de Sants; Gabi Fernández i Pep Pardo, del Centre Catòlic i Parroquial de Sant Andreu; Montserrat Binefa, del Club Helena; Joan Solé, del Gremi de Forners; Mercè Sesè, del Cercle Catòlic de Gràcia; Josep Maria Ruiz, del grup La Teatral de l'Associació del Personal de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona; Guillem Vistuer, del Club de Tennis La Salut; Carme Masriera, néta del pintor Lluís Masriera, i Manuel Baldovinos, fill de l'actor Joan Capri. I als que m'han animat i ajudat amb vista a la seva publicació: Josefina Altés, de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya, Pruden Panadès i Joan Benito.

Un record molt especial per a algunes persones que malauradament no han pogut veure la feina acabada: Francesc Carreras, del Centre Moral i Instructiu de Gràcia, un home de teatre que coneixia molt bé el món dels aficionats i que em va proporcionar un munt d'informació, i Alfons Salas, que en una llarga tarda de conversa em va permetre reconstruir la interessant trajectòria del Club Helena. També, per a Gonzalo Pérez de Olaguer, amb qui, després d'una molt cordial xerrada telefònica, vam acordar una entrevista que, finalment, les circumstàncies van impedir.

El meu sincer agraïment, també, a una bona colla de professionals que han tingut la deferència de voler col·laborar: Esteve Polls, Hermann Bonnín, Ricard Reguant, Mercè Sampietro, Joan Lluís Bozzo, Carme Contreras, Josep Castillo Escalona, Maria Dolors Busquets i Rafael Tamarit.

I, finalment, al personal de la Biblioteca de Catalunya, de la Biblioteca del Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona, de la Biblioteca de l'Institut del Teatre, de l'Arxiu Nacional de Catalunya a Sant Cugat i de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.